

Питомець А.В.
*асистент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Заступник Голови Президії Південно-Української Міжнародної колегії
адвокатів, адвокат*

РОЗГЛЯД КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ СКАСУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р., ініціатива закріплення адвокатської монополії в судах була сприйнята без захвату з боку юристів, що у свій час представляли інтереси осіб у судах. Як усім відомо, дореформена судова практика, не передбачала обов'язкової участі адвоката в судовому процесі. Відстоювати права учасників провадження могли кваліфіковані юристи, які не мали свідоцтва про зайняття адвокатською діяльністю. Проте наразі це право закріплене виключно за адвокатами. Впровадження адвокатської монополії на представництво в судах стало наслідком довгої та кропіткої праці більше п'ятисот міжнародних та національних експертів та спеціалістів в цій галузі. Не один рік був витрачений на аналіз та розробку системних змін у законодавство, завдяки якому запроваджувався інститут професійної правничої допомоги та представництва в суді.

Великого резонансу серед юристів набув внесений Президентом до Верховної Ради законопроект про скасування адвокатської монополії. Відповідно до якого норма щодо представництва інтересів фізичних та юридичних осіб у судах виключно адвокатами в усіх видах судочинства, крім кримінального скасовується. Таким чином, законопроектом №1013 пропонується надати можливість будь-якому громадянину надавати право захисту іншій особі, зокрема, представляти її в суді. Більшість юристів підтримують дану ініціативу, адже на їх думку монополія шкодить самим адвокатам. Як таких позитивних рис – вона їм не принесла, окрім різного роду обов'язків з боку органів адвокатського самоврядування. Впровадження монополії спричинило масовий потік юристів в адвокатуру. За адвокатськими свідоцтвами стоять величезні черги, які і дотепер не зменшуються. Що ж стосується клієнтів, для них жодних покращень від монополії також не настало. Вважати, що особи, які отримали свідоцтва розумніші, досвідченіші або більш компетентні за юристів, які їх не мають – недоречно, адже не можна спиратись лише на таку суб'єктивну оцінку. Тож, давайте дивитись правді в очі, юристи, які були некомпетентними до моменту отримання свідоцтва, такими і залишились, лишень змінивши статус з юриста на адвоката. Що

ж стосується професійних юристів, треба погодитись з тим, що відсутність свідочств не позбавляє їх компетенції та ділової хватки.

Проте розглядаючи адвокатську монополію крізь призму поглядів практикуючого адвоката, здебільшого помітні лише позитивні риси. Така позиція аргументується тим, що,

По-перше подібна монополія притаманна більшості розвинених країнам, зокрема країнам Європейського союзу;

По-друге, монополія адвокатів на судове представництво є аналогічною монополіям нотаріусів чи лікарів;

По-третє, монополія адвокатів на судове представництво сприятиме утвердженню єдиної корпорації правників;

По-четверте, монополія адвокатів – це запорука реалізації конституційного права громадян на кваліфіковану юридичну допомогу (більш якісну, з можливостями оскарження неетичної поведінки).

Діяльність адвоката потребує наявності високих стандартів та дотримання правил етичної поведінки, що виключає неетичну поведінку у процесі, яку можна було спостерігати, коли право захисту належало особі за довіреністю, а саме, вчиняти дії спрямовані на зловживання процесуальними правами, зрив судових засідань, а в деяких випадках і тиск на правосуддя без побоювання, що до неї будуть застосовані види дисциплінарного стягнення. Одним із найважливіших обов'язків адвоката є постійне підвищення свого професійного рівня, з метою надання якісних послуг.

Сьогодні тема скасування адвокатської монополії посідає найвищі позиції у рейтингу найбільш дискусійних тем 2019 року. Вона дійсно є вельми актуальною на сучасному етапі реформування української адвокатури та потребує поглибленого дослідження.

Законопроект №1013 було направлено Верховною Радою України на розгляд Конституційного суду для отримання висновку щодо його відповідності Конституції. 17 жовтня Конституційний Суд України розпочав розгляд справи за конституційним зверненням Верховної Ради України. Суд перевіряв відповідність законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України та 01.11.2019 року визнав його конституційним. Ухвалюючи рішення, КС виходив з того, що запропоновані розділом I законопроекту зміни до Конституції України розширюють можливості здійснення представництва в суді. У висновку суд зазначає, що поняття «надання професійної правничої допомоги» не тотожне поняттю «представництво особи в суді». Надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво особи у суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом або іншим суб'єктом.

У Конституційному Суді України опубліковано окремі думки двох суддів щодо даного звернення. На думку судді КСУ Віктора Городовенка, запропоновані зміни до Конституції України «були сприйняті у юридичних

колах спірно і потребували системного аналізу КСУ». «До того ж це питання має посилений суспільний інтерес, оскільки адвокатура є необхідним елементом демократичної, правової держави, відіграє важливу роль у реалізації верховенства права, конституційних прав на судовий захист, на професійну правничу допомогу, а представництво адвокатом іншої особи в суді як різновид правничої допомоги є ефективним інструментом захисту вказаних цінностей», – йдеться в документі. Крім цього, зазначається: «... можна стверджувати, що держава на законодавчому рівні має передбачати регулювання відносин представництва адвокатом іншої особи в суді, оскільки таке представництво може слугувати не лише інтересам правосуддя, а й інтересам осіб, які прагнуть реалізувати своє право на справедливий суд». Так, запропонована проектом закону 1013 редакція ст. 131-2 Конституції України може сприяти динамічному та збалансованому регулюванню законодавцем питань представництва адвокатом інтересів іншої особи в суді з урахуванням потреб кожної такої особи у професійній правничій допомозі залежно від виду судового провадження, специфіки та складності категорій судових справ, інстанції суду, яка їх розглядає.

Таким чином, пропонована п. 1 розділу I законопроекту редакція ст. 131-2 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. «Мотивуючи таку позицію, КСУ у висновку варто було приділити увагу значимості здійснення представництва особи в суді саме адвокатом для реалізації конституційних прав кожного на судовий захист, на професійну правничу допомогу та сформулювати юридичну позицію щодо обмеженості дискреції законодавця у регулюванні зазначеного питання з урахуванням принципів верховенства права, справедливості, пропорційності, правової визначеності з метою запобігання у майбутньому звуженню згаданих конституційних прав через зниження у нормативному регулюванні стандартів надання професійної правничої допомоги та рівня забезпечення державою надання особі такої допомоги адвокатом на безоплатній основі», – йдеться в документі.

Водночас суддя КСУ Микола Мельник у своїй окремій думці зазначив, що суть пропонованих законопроектом конституційних змін полягає у виключенні із ст. 131-2 Конституції України положення про те, що представництво іншої особи в суді здійснює виключно адвокат. «Виходячи із правової природи та існуючих форм (видів) представництва у суді, такий підхід вважаю у цілому правильним, оскільки він розширює можливості реалізації особою конституційного права на судовий захист через здійснення такого представництва не лише адвокатом (як це має місце відповідно до ч. 4 ст. 131-2 Конституції України) й іншими суб'єктами», – зазначив суддя. Крім цього, виникла потреба «у наданні Судом більш предметних аргументів стосовно того, чому він вважає, що скасування «адвокатської монополії» не обмежує права і свободи людини (ст. 157 Конституції), якщо він не бачив

таких обмежень з її («монополії») запровадженням». Також Суд відзначив, що «надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво особи у суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом або іншим суб'єктом». На думку судді КСУ, цей «не зовсім чіткий висновок Суду може бути зрозумілий як такий, що надання професійної правничої допомоги залишається «прерогативою» виключно адвокатів. Водночас у висновку немає роз'яснення, які ще види адвокатських послуг, крім захисту особи від кримінального обвинувачення, охоплюються цим поняттям (чи вони позначаються так виключно через надання їх обумовленим суб'єктом – адвокатом – без урахування змісту таких послуг)».

Отже, презумуючи вищевикладене та з'ясувавши позицію Конституційного суду щодо законопроекту №1013, можна дійти висновку, що питання скасування адвокатської монополії на даний момент дуже гостро постає перед Українцями, багато думок та суперечок точиться навколо даної теми. Передбачається, що ухвалення закону сприятиме оптимізації механізму отримання професійної правничої допомоги. Проте, на нашу думку запровадження адвокатської монополії на представництво в судах стало наслідком довгої та кропіткої праці, на аналіз та розробку якої було використано не один рік, а запропоновані конституційні зміни, спрямовані на скасування виключного права адвокатів представництва у судах, умістилися лише в одне речення пояснювальної записки до законопроекту, що не є співрозмірним. Тож варто пам'ятати, що інститут професійного захисту прав та свобод громадян має не менше значення для людини, ніж праця лікарів, прокурорів. Недаремно, видатний адвокат Ф. Плевако зазначив: «За прокурором стоїть закон, а за адвокатом – людина зі своєю долею.....». Інститут адвокатури є єдиним професійним інститутом, який може запровадити реалізацію ефективного механізму захисту прав та інтересів у суді.

Список використаної літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242.
3. Чернишук П. Скасування адвокатської монополії: окремі думки двох суддів КСУ [Електронний ресурс] / Павло Чернишук – Режим доступу до ресурсу: <http://yur-gazeta.com/golovna/skasuvannya-advokatskoyi-monopoliyi-okremi-dumki-dvoh-suddiv-ksu.html>.